

St. G. W. ...
Voortrekkerreeks. 1. 8. '24

AFRIKAANSE SPRAAKKUNS

DEUR

DR. A. C. BOUMAN,

Professor vir Germaanse Taal- en Letterkunde, en

DR. E. C. PIENAAR,

Professor vir Nederlands aan die Universiteit van
Stellenbosch.

STELLENBOSCH:
PRO ECCLESIA-DRUKKERY, PASTORIESTRAAT.

1924.

AFRIKAANSE SPRAAKKUNS.

DEUR

DR. A. C. BOUMAN,

Professor vir Germaanse Taal- en Letterkunde, en

DR. E. C. PIENAAR,

Professor vir Nederlands aan die Universiteit van
————— Stellenbosch. —————

STELLENBOSCH :
PRO ECCLESIA-DRUKKERY, PASTORIESTRAAT.

—
1924.

VOORWOORD.

L. S.

“Iemand kan 'n taal in al sy grammatiese vorme oorsien en al die reëls daarvan beheers, en tog kan die innerlike wese of eintlike karakter daarvan vir hom verborge bly” — sê 'n bekende taalgeleerde.

Hieruit blyk dat daar twee soorte van taalkennis bestaan — dié van die taalvorser of filoloog en dié van die taalgbruiker, veral van die taalkunstenaar. Die taalvorser se kennis is die resultaat van noukeurige waarneming en sistematiese indeling, omdat vir hom die taal in die eerste plek 'n voorwerp is van wetenskaplike studie; die taalkunstenaar se kennis berus meer bepaald op 'n aangebore gawe, wat hy egter sal moet ontwikkel om te kan beantwoord aan die eise van sy kuns, want vir hom is die taal in die eerste plek 'n middel tot kunsuiting. By die eerste speel dus verstandelike insig die hoofrol, by die tweede intuïtiewe gevoel of aanvoeling.

Wil die filoloog sy insig in die struktuur van 'n taal kenbaar maak, byv. ten bate van die taalonderwys, dan kan hy dit doen in die vorm van 'n *spraakkuns*. Sy insig sal egter altyd gebaseer moet wees op die hele bestaande spraakwerklikheid, want die taak van 'n spraakkuns is nie om willekeurig wette voor te skrywe nie, maar enkel en alleen om reeds bestaande wette op te spoor, in te deel en desnoods te verklaar.

Die taalkunstenaar daarenteen, hoewel ook hy die spraakwerklikheid nie mag veronagsaam nie, besit in 'n veel groter mate die vryheid om uit die bestaande taalskat te kies en daarby self as oorspronklike taalskepper op te tree. En dis juis wanneer hierdie twee vorme van taalbeoefening nie goed van mekaar onderskei word nie, dat 'n botsing kan ontstaan tussen taalvorser en taalkunstenaar, d.w.s. wanneer die eerste hom die reg sou wil aanmatig om aan die tweede te dikteer hoe hy moet skrywe, of wanneer omgekeerd die tweede sou meen dat die algemeen geldende wette van die volkstaal op hom nie van toepassing is nie.

'n Spraakkuns dien in die eerste plek om die leerling te leer nadink oor die werksaamheid van sy eie gees, soos die in sy taal tot uiting kom. Daarom is die indeling van 'n spraakkuns van so groot belang. Dit moet op sigself al 'n lei-

draad wees, waardeur die leerling eers ongemerk, naderhand bewus, gewaar word hoe die taal in al sy onderdele opgebou is.

Hoewel ons graag toegee dat meer gevorderde leerlinge wat die taal reeds enigszins beheers, met vrug sou kan begin met die meer ingewikkelde taalverskynsels, d.w.s. die *Sin-s-leer*, beskou ons dit as meer pedagogies vir die taalonderwys in die algemeen om van die eenvoudigste taal-elemente, d.w.s. die *klanke*, op te klim tot die meer ingewikkelde. Daarom het ons die *Klankleer* voorop geplaas.

Ons behoef nouliks te sê dat 'n spraakkuns geen woordeboek is nie, want die laaste bevat alleen 'n blote opsomming, in alfabetiese volgorde, van al die woorde wat in die taal aanwesig is, met die nodige verklaringe daarby. In 'n spraakkuns daarenteen word die struktuur van 'n taal behandel, d.w.s. die verband wat daar bestaan tussen die verskillende taalelemente, en die manier waarop die afsonderlike onderdele die hele taalsisteen help vorm. Hieruit volg dat 'n spraakkuns wel as naslaanboek gebruik mag word, maar op 'n heeltemal ander manier as 'n woordeboek.

A. C. Bouman.

E. C. Pienaar.

Stellenbosch,

Desember 1923.

INHOUD.

HOOFSTUK I.

INLEIDING.

								Bls.
§	1.	Taal	17
§	2.	Afrikaans 'n Germaanse Taal	18
§	3.	Afrikaans 'n Dietse Taal	18
§	4.	Ontstaan van Afrikaans	19
§	5.	Dialekte	19
§	6.	Spreektaal en Skryftaal	21

HOOFSTUK II.

KLANKLEER.

§	7.	Spraak en Skrif	22
§	8.	Klankvorming	23
§	9.	Die Spraakorgane	24
§	10.	Stem	26
§	11.	Neusklanke	26
§	12.	Klinkers en Medeklinkers	26
§	13.	Spelling	27
§	14.	Lettergrepe	28

KLINKERS.

§	15.	Tongstande	29
§	16.	Ronding	30
§	17.	Lengte	30
§	18.	Nou en Wyd	30
§	19.	Tweeklanke	31
§	20.	Tabel van Klinkers	31
		Tabel van Tweeklanke	32

Spelling van Klinkers.

	1.	Agter-Klinkers	32 — 34
§	21.	Kort <i>a</i> . Lang <i>a</i>	32
§	22.	Kort <i>o</i> . Lang <i>ô</i> . Lang <i>o</i>	33
§	23.	Kort <i>oe</i> . Lang <i>oe</i>	34
	2.	Tussen-Klinkers	35
§	24.	Kort <i>i</i> . Lang <i>î</i>	35
§	25.	Kort <i>u</i> . Lang <i>û</i>	35

INHOUD.

	Blds.
3. Voor-Klinkers	36 — 38
§ 26. Kort <i>e</i> . Lang <i>ê</i> . Lang <i>e</i>	36
§ 27. Lang <i>eu</i>	37
§ 28. Kort <i>ie</i> . Lang <i>ie</i>	38
§ 29. Kort <i>u</i> . Lang <i>u</i>	38

MEDEKLINKERS.

§ 30. Klappers en Glyers	39
§ 31. Klappers. Verdeling	39
§ 32. Stemloos en Stemhebbend	40
§ 33. Artikulasie - plek	40
§ 34. Neusmedeklinkers	41
§ 35. Tabel van Medeklinkers	41

Spelling van Medeklinkers.

1. Klappers.

§ 36. <i>p</i>	42
§ 37. <i>t</i>	43
§ 38. <i>k</i>	43
§ 39. <i>b</i>	43
§ 40. <i>d</i>	44
§ 41. <i>g</i>	44
§ 42. <i>l</i>	44
§ 43. <i>r</i>	44

2. Glyers

45 — 46

I. Stemlose

45 — 46

§ 44. <i>f</i>	45
§ 45. <i>s</i>	45
§ 46. <i>g</i>	45
§ 47. <i>tj</i>	46
§ 48. <i>sj</i>	46

II. Stemhebbende.

46

§ 49. <i>w</i>	46
§ 50. <i>j</i>	46
§ 51. <i>h</i>	46

3. Neusklanke

47

§ 52. <i>m</i>	47
§ 53. <i>n</i>	47
§ 54. <i>ng</i>	47
§ 55. Spelling van Vreemde Woorde	47
§ 56. Gebruik van Hoofletters	49

INHOUD.

	Blds.
§ 57. Oor die Ontwikkeling van Sommige Medeklinkers in Afrikaans	49
§ 58. Klemtoon of Aksent	53
§ 59. Assimilasie	55
§ 60. Palatalisasie	57
§ 61. Nasalering	57
§ 62. Ronding en ontronding	58
§ 63. Verdere Klankverskynsels	59

HOOFSTUK III.

VORMLEER.

§ 64. Definisie van Woord	60
§ 65. Buigingsleer	60
§ 66. Woordsoorte of Rededele	61
§ 67. Grammatiese Grondvoorstelling of Kategorie	62

BUIGING.

SELFSTANDIGE NAAMWOORD.

§ 68. Konkreet en Abstrak	63
§ 69. Eiename en Soortname	63
§ 70. Voorwerpsname, Stofname, Versamelname ...	64
§ 71. Geslag	64
§ 72. Naamvalsverhouding	65

Getal.

§ 73. Enkelvoud	65
Meervoud.	
§ 74. I. Op — <i>e</i>	66
§ 75. II. Op — <i>s</i>	68
§ 76. III. Op — <i>e</i> of — (<i>e</i>) <i>s</i>	69
§ 77. IV. Op — (<i>e</i>) <i>ns</i>	69
§ 78. V. Op — <i>ers</i> en — <i>ere</i>	70
§ 79. VI. Deur verandering of vervanging	70
§ 80. Besonderhede	70

DIE VOORNAAMWOORD.

§ 81. Verdeling	71
§ 82. Die Persoonlike Vnw.	72
§ 83. Die Wederkerende Vnw.	75

INHOUD.

		Blds.
§ 84.	Die wederkerige Vnw.	75
§ 85.	Die Besitlike Vnw.	76
§ 86.	Die Aanwysende Vnw.	77
§ 87.	Die Vragende Vnw.	78
§ 88.	Die Betreklke Vnw.	79
§ 89.	Die Onbepaalde Vnw.	79
§ 90.	Die Lidwoord	80

DIE BYVOEGLIKE NAAMWOORD.

§ 91.	Definiesie	81
§ 92.	Attributiewe en Predikatiewe gebruik ...	81
§ 93.	Soorte van Bnw.	83

Verbuiging van die Bnw.

§ 94.	Wat is Verbuiging?	84
§ 95.	Onverboë vorme van die Bnw.	84
§ 96.	Verboë vorme van die Bnw.	86
§ 97.	Trappe van Vergelyking	89
§ 98.	Voorbeelde in Tabelle	91
§ 99.	Trappe van Vergel. deur <i>meer, mees, e.d.</i> ...	95
§ 100.	Absolute Superlatief	96
§ 101.	Vergelyking sonder Vormverandering ...	96
§ 102.	Bnw. sonder Trappe van Vergel.	96
§ 103.	Die Telwoord	97
§ 104.	Die Voorsetsel	99

DIE WERKWOORD.

§ 105.	Definiesie	100
§ 106.	Soorte van Werkwoorde	100
§ 107.	Die Selfstandige Werkwoord	101
§ 108.	Verdeling van die Selfst. ww.	101
§ 109.	Oorganklike ww.	101
§ 110.	Onoorganklike ww.	101
§ 111.	Ww. sowel transitief as intransitief	102
§ 112.	Wederkerende ww.	102
§ 113.	Onpersoonlike ww.	103
	Koppelwerkwoorde	104 — 106
§ 114.	Definiesie	104
§ 115.	Koppelww. as selfst. ww. gebruik	104
§ 116.	Koppelww. as modale hulpww.	105
§ 117.	Selfst. ww. as koppelww.	105
§ 118.	Naamwoorde in verbinding met koppelww. ...	106

INHOUD.

		Blds.
	Hulpwerkwoorde	106 — 109
§ 119.	Definiesie	106
§ 120.	Hulpww. van Tyd	107
§ 121.	Hulpww. van Wyse	107
§ 122.	<i>Skyn, lyk, blyk, heet</i> as hulpww.	108
§ 123.	Selfst. ww. as hulpww.	108
§ 124.	Hulpww. van die lydende vorm	109
	Vervoe ging van die	
	Werkwoord	109 — 136
§ 125.	Wat is Vervoe ging?	109
§ 126.	Funksie.	110
§ 127.	Vormverskil (bedrywend en lydend).	111
§ 128 — 137.	Tydsverskil	112 — 117
§ 128.	Indeling.	112
§ 129.	Vormverandering	113
§ 130.	Die onvolt. teenw. tyd	113
§ 131.	Die volt. teenw. tyd.	114
§ 132.	Die onvolt. verlede tyd	114
§ 133.	Die volt. verlede tyd	116
§ 134.	Die onvolt. toek. tyd	117
§ 135.	Die volt. toek. tyd	117
§ 136.	Die onvolt. verlede toek. tyd	117
§ 137.	Die volt. verlede toek. tyd	117
§ 138 — 142.	Wyseverskil	117 — 119
§ 138.	Die vyf wyse van die ww.	117
§ 139.	Die aantonnende wys	118
§ 140.	Die aanvoegende wys	118
§ 141.	Die gebiedende wys	119
§ 142.	Die onbepaalde wys.	119
§ 143.	Naamwoordelike Funksie van die Infinitief	119
§ 144.	Werkwoordelike Funksie van die Infinitief	121
§ 145.	Voltooide tyd van die Infinitief	121
§ 146.	Infinitief (Dubbelvorme)	122
§ 147 — 155.	Die Deelwoord	122 — 134
§ 147.	Definiesie	122
§ 148.	Onvoltooide en Voltooide Deelw.	123
§ 149.	Die Onvoltooide Deelw.	123
§ 150.	Die Voltooide Deelw.	125
§ 151.	Naamwoordelike Funksie van die Volt. Deelw.	126
§ 152.	Verbuiging van die Volt. Deelw.	129

INHOUD.

	Blds.
§ 184. Tussenwerpsels	158
§ 185. Tweeledige sinne	159
DIE ENKELVOUDIGE SIN.	
§ 186. Die Gesegde of Predikaat	160—173
§ 186. Definiesie	160
§ 187. Inhoud van Predikaat	160
§ 188. Hoe gevorm.	160
§ 189—197. Die Voorwerp	161—164
§ 189. Lydende en belanghebbende Voorwerp	161
§ 190. Gebruik van <i>vir</i>	162
§ 191. Vaste voorsetsels by ww.	162
§ 192. Informatief as voorwerp	162
§ 193. Voorwerp + informatief-konstruksie	163
§ 194. Wederkerende vnw. as voorwerp	163
§ 195. Meer as één voorwerp	163
§ 196. Voorwerp deur 'n tweede bepaal	164
§ 197. Vraagwoorde + Informatief	164
§ 198—203. Die Bywoordelike Bepaling	164—168
§ 198. Funksie	164
§ 199. Snw. as byw. bepaling	164
§ 200. Ou tweede naamvalle as byw. bep.	165
§ 201. Bywoorde by die hele sinsinhoud	165
§ 202. Die Ontkenning	166
§ 203. Samegestelde Predikaat	168
§ 204—218. Die Byvoeglike Bepaling	168—173
§ 204. Funksie	168
§ 205. Predikatiewe attribuut	168
§ 206. <i>Al, almal</i> , ens. as pred. attribuut	169
§ 207. Naamwoord as pred. attribuut	169
§ 208. Predik. attribuut as Voorwerp	169
§ 209. Absolute konstruksies	170
§ 210. Grens tussen Predikaat en Attribuut	170
§ 211. Die attributiewe bnw.	170
§ 212. Tweede naamval as bnw.	170
§ 213. Bnw. as snw.	171
§ 214. Snw. as bnw.	172
§ 215. Snw. as predikaat	172
§ 216. Bepalende snw. met lidwoord	172
§ 217. Bystelling of Apposiesie	173
§ 218. Selfstandige posiesie van die predikaat	173

INHOUD.

	Blds.
§ 219 — 228. Die Onderwerp of Subjek	173 — 179
§ 219. Definisie	173
§ 220. Onderwerp verteenwoordig in predikaat ...	174
§ 221. Ontstaan	175
§ 222. Aanwysende Krag	175
§ 223. Eicname	176
§ 224. Snw. en Vnw. as onderwerp	177
§ 225. Skynbare of Leë Onderwerp	177
§ 226. Voorlopige Onderwerp	178
§ 227. Enkelvoudig of Veelvoudig	178
§ 228. Infnitief as Onderwerp	179
§ 229 — 237. Die Voornaamwoord	179 — 181
§ 229. Funksie	179
§ 230. Gebruik van <i>hulle</i> as “uitgang”	179
§ 231. Gebruik van onbep. pers. vnw.	180
§ 232. Vragende vnw. as onbep. vnw.	180
§ 233. Onbep. vnw. <i>een</i> as snw.	180
§ 234. Geslagslose vnw. verteenwoordig 'n sin	180
§ 235. Die Betrekklike vnw.	181
§ 236. <i>Dit</i> as 'n onpersoonlike voorwerp	181
§ 237. Besitlike vnw. + snw. of deelwoord	181
§ 238 — 243. Die Lidwoord	181 — 183
§ 238. Funksie	181
§ 239. Weglating van lidw.	182
§ 240. Snw. sonder lidw. as byw.	182
§ 241. Snw. as pred. attrib. sonder lidw.	182
§ 242. Lidw. nie meer gevoel nie	183
§ 243. Selfst. besitl. vnw. sonder lidw.	183
§ 244 — 246. Die Voorsetsel	183 — 184
§ 244. Funksie	183
§ 245. Samegestelde voors.	184
§ 246. Herhaling van voors.	184
§ 247 — 248. Die Telwoord	184 — 185
§ 247. Indeling	184
§ 248. Telw. + verkleinwoord	185

DIE SIN.

A. Sinsvorme.

§ 249. Indeling	185
------------------------	-----

INHOUD.

	Blds.
§ 250. Ooreenstemming of Kongruensie	185
§ 251. Ooreenstemming tussen ww.-tye en byw.	186
§ 252—260. Woordorde	186—192
§ 252. Betekenis vir die Sin	186
§ 253. Omgekeerde woordorde of Inversie	187
§ 254. Volgorde van byw. bepalinge	188
§ 255. Woordorde in Vraagsin	188
§ 256. Abnormale woordorde	189
§ 257. Groepvorming	189
§ 258. Ontstaan van die Samestelling	190
§ 259. Hendiadys	191
§ 260. Koördinasie van Sinsdele	192
§ 261. Vergelyking	193
§ 262. Pleonasme	193

B. Sinsoorte.

§ 263. Indeling	194
§ 264. Uitroep	194
§ 265. Wens	196
§ 266. Bevel	196
§ 267. Toegewing	197
§ 268. Bedreiging	198
§ 269. Afweer en Weigering	198
§ 270. Uitspraak en Mededeling	198
§ 271. Vraag	200
§ 272. Voorbeeld van Sinsontleding	201

DIE SAMEGESTELDE SIN.

§ 273. Ontstaan	202
§ 274. Indeling	203

Die Neweskikkende Sinsverband.

§ 275. Indeling	203
§ 276. A. Aaneensklakelende Sinsverband	203
§ 277. B. Teenstellende Sinsverband	204
§ 278. C. Redegewende en Verklarende Sinsverband	205
§ 279—282. Logiese Afhanklikheid sonder Grammatiese Aanduiding	205—206
§ 279. Selfstandige sin as voorwerp	205
§ 280. Selfst. sin as onderwerp	206
§ 281. Tussensinne	206
§ 282. Selfst. sin as voorw. bysin	206

INHOUD.

Blds.

Die Onderskikkende Sinsverband.

§ 283.	Kenmerke	206
§ 284.	Ontstaan	207
§ 285.	Afhanklike Vraagsinne	208
§ 286.	Betreklike Bysinne	208
§ 287 — 298.	Bysinne ingelei deur Voegwoorde	209	—	213		
§ 287.	Voegwoorde wat Tyd en Wys aandui	209
§ 288.	Vergelyking	209
§ 289.	Uitsondering	210
§ 290.	Voorwaarde	210
§ 291.	Onderstelling	210
§ 292.	Voegwoord <i>dat</i> in substantiefsinne	210
§ 293.	Sinne met <i>dat</i> bepaal 'n begrip in hoofsin	211
§ 294.	Sinne met <i>dat</i> openbaar allerlei					
				logiese verhoudinge		211
§ 295.	<i>Dat</i> vervang deur <i>wat</i>	212
§ 296.	Voegwoorde samegestel met <i>dat</i>	212
§ 297.	Voegwoord <i>of</i>	212
§ 298.	Voegwoorde <i>al, ofskoon, hoewel</i>	213
§ 299.	Die Ontkenning in die Samegest. Sin.	213
§ 300.	Woordorde in die Bysin	214
§ 301.	Tye in die Bysin	216
§ 302.	Sametrekking en Besparing	216
§ 303.	Prolepsis	217
§ 304.	Voorbeeld van Ontleding van 'n					
				Samegestelde Sin		218
§ 305.	Sinne Sonder 'n Werkwoord	219
§ 306.	Gestoorte Sinsvorming	220

HOOFSTUK V.

BETEKENISLEER.

§ 307.	Inleiding	222
§ 308.	Grondbegrip	222
§ 309.	Eén woord met meer as één betekenis	223
§ 310.	Homonieme	228
§ 311.	Sinonieme	230
§ 312.	Volksetimologie	230
§ 313.	Betekenis — beperking	231
§ 314.	Betekenis — verruiming	232
§ 315.	Betekenis — differensiasie	233
§ 316.	Oordrag van Betekenis	234
§ 317.	Figuurlike Betekenis	234

ERRATA.

In § 22 (ii) staan:

in die eenlettergrepige woorde *hê, lê, sê, wê!* (uit-
Lees: in oop endlettergrepe, soos *hiersǒ, daarsǒ, waarsǒ.*

In § 274, 1. staan: Die samegestelde dele, ens.

Lees: Die samestellende dele, ens.